

DOINA RUȘTI

NAS
DE BULGAR

HUMANITAS

I. Ianua

5

II. Albanezul

22

III. Marþol

88

I

Ianua

Nasul

1

Nu mirosea a cărămidă încinsă și nici a cenușă. Cu aromele astea era obișnuit, le știa de la cuptorul de pâine, pe care îl măturase în urmă cu numai o oră. Vântul călduț le dusesese departe, în vale, iar acum intrau în nările altor oameni. Noul miros era altceva, era viu, era abia născut. Simțea lemnul prefăcut în cărbune, îi intrau în creier miresmele unor paturi care ardeau, saltele pe care se tăvăliseră femei răsfățate, cearșafuri în care murea floarea apei, înainte de-a primi puterile soarelui. Din toate părțile îl asalta mirosul vieții lui viitoare. Cunoștea prea bine esența asta, care nici nu-ncepuse. Veliku a făcut pași prudenți către grajd, încordându-și auzul. Nu era mișcare prin cartier, adică nu ceva neobișnuit față de o zi oarecare, aflată în pragul finalului. Totuși, nările i se dilataseră, adierile ieșite din lemnul ars continuau să-l avertizeze. A deschis grajdul, a dat drumul la cai. Mai greu a fost să le convingă pe fete să iasă prin fundul grădinii – luați-o spre stână, la coliba căprarului! Stați acolo, le-a spus el, refuzând să răspundă întrebărilor multe, care curgeau pe voci alintate. Am zis să nu vă mișcați, vin eu să vă iau mai încolo, la noapte. Fetele se legănav printre tufe, fustele roșii își luau adio. Dacă nu avea să

le mai vadă vreodată, va muri cu imaginea asta în minte, cinci maci printre stâncile albe.

Mirosul fieros era acum pe-aproape, un abur de sânge, un iz de sabie, trecută prin carne. Era speriat și se ruga să nu aibă dreptate. Din curtea lui Marcu auzea vocile subțiate de mândrie și adorație. Când un vlah se fandosește, îl auzi de departe. Vocea i se ascute, iar aerul, plimbat prin plămâni, adună *zului* infatuării, mici ființe impertinente, îndopate cu umilințe. La fiecare cuvânt, le auzi piciorușele călcând aerul dimprejur, și despre *zului* ăștia ar fi multe de spus, suflete vechi, născute din calcar, în peșterile cariate ale Muntelui Lovćen, ori în vizuinile săpate în malul Kotorului. Dar n-am să povestesc acum despre *zuli*, care, oricum, la cât au dormit neștiuți, ar putea să mai doarmă încă pe-atât.

Vocile din curtea lui Marcu erau ale elevilor lui, care învățau o baladă. De câteva zile doar asta se auzea în tot cartierul. Venise poruncă de la sultan că fiecare om poate să cânte în limba lui, și nu doar în casă, ci și pe străzi. Dacă vorbești din naștere limba vlahă, acum poți să și scrii tot așa. Treci pe stradă și scoți cuțitul ca să scrijelești pe zidurile orașului *Doamne, ajută-mă că sunt vlah!* Poți să socotești, să umpli tăblițele negre în limba ta. Luminatul Abdul-Hamid al II-lea, sultanul care merita o lumânare în Vlaška Crkva, dăduse ordin, citit în față, la primărie, că din ziua aia orișicine putea să vorbească în limba sa.

Veliku se gândea să dea comandă de un pistornic încrustat cu ceva în valahă, bun de pus pe fiecare colac, în burta oricărei pâini. Niște cuvinte simțite, cum ar fi *mănâncă-mă azi, că nu se știe dacă mai apuci ziua de mâine!*

Se bucuraseră toți de noua lege, orașul Cetinje răsunase de cântece vlahе. Marcu a deschis școala, iar lumea

a umplut piața; pe masă au fost aduse plăcinte, s-au rostogolit butoiașele de rachiu; femeile au chiuit o noapte întreagă și mulți au alergat prin oraș ca nebunii, cu făcliile aprinse. Baladele vechi au fost dezgropate din amintiri, iar Veliku a copt opt cuptoare de colăcei și prăjiturele cu nuci.

Dar nici o bucurie nu vine singură. În urma ei mereu se aud săbiile, iar între ele, cele ridicate de ceata lui Iorgos Piticu. Ce limbă? a urlat el, ieșit în poartă chiar în noaptea petrecerii, toți suntem greci! Și sârbi, a urlat de la balcon Cocrici, învârtind un ciomag deasupra capului.

Vlăhărima însă a continuat să cânte, e adevărat, nu la fel de tare ca la început, prelungind petrecerea la stănele din Njeguși, unii, mai tâmpiți, alergând spre Kotor ca să se boteze în apele mării.

Au trecut niște zile și a venit seara asta. După ce Veliku și-a terminat treaba, după ce-a măturat cuptorul și-a aruncat cenușa peste grădină, urmărind-o cum zboară, cum se ridică spre stâncile albe, a fost lovit de o presimțire, de un parfum și de fricile morții. A prins în nări mirosul de sabie, care zbârnâie odată ieșită din carne, și-a fost convins că cete înarmate aveau să intre în casele lor, sfărâmând ușile, tăind capetele asaltate de *zuli*. A deschis grajdul, a dat drumul la cai și și-a scos fetele prin grădină, să nu cumva să vă întoarceți, le-a spus, sugând în nări mirosul care venea. Era pe-aproape, plutea pe stradă, înainta acum prin curtea lui, învăluind cuptorul și ușile grajdului. De-alături continua să curgă vocea lui Marcu, urmată de glasurile ascuțite ale elevilor săi, urcate până în crengile pinului, un copac atât de bătrân că nimeni nu trecea fără emoție pe lângă el.

Veliku s-a lipit de cuptor, așteptând clipa în care poarta avea să sară din balamale. Era călduț încă, plutea o ceață anemică, în care se păstra amintirea pâinilor calde, a azimei grăbite, a colăceilor împlețiți și mozoliți cu prune strivite. Peste gard se vedea școala albă, ca o căpățână de zahăr, iar nu departe – turla de argint de la Vlaška Crkva, în care ofta dumnezeul lor, un moș cu păr alb și complet mut.

Strada se umpluse de mirosuri amestecate, de la pielea încinsă a cizmelor lungi, la parfumurile femeiești rămase în haine. Toată viața de care Veliku n-avea nevoie venea în valuri, ca să-l oblige s-o ia în seamă. Mai întâi a auzit nechezatul dinspre biserică și odată cu el l-a izbit duhoarea de balegă, mirosul tescovinelor vechi, rămas în mațe, parfumul grădinilor pe lângă care trecuseră călăreții. Era Iorgos, nu se putea înșela, piticul plin de năduf, pe care nu-l putea iubi nimeni, nici măcar grecii lui, pe care îi striga din înălțimea calului său: Cutare! Scoate banul pentru Iorgos, apărătorul de neam! Iar Cutare, cel mai des farmacistul, un om cu ochii tulburați de cârdurile de rațe și de alte păsări care treceau continuu prin apele ochilor săi, lua caseta de tablă ori batista în care își ținea banii și, fără să-l privească, fără să scoată o vorbă, o depunea lângă poartă.

Veliku a strâns în brațe cuptorul, vocile subțirele de alături au încetat. Se auzea sabia, se ridicau țâțaielile grecilor. Gura lui Marcu tăcuse, iar în aer se ridica mirosul fierbinte de vietate, de fिकाți trecuți prin lamă de sabie. A ascultat poarta, a tras în piept răbufnirea sudorii și o clipă s-a gândit la mărul din spatele casei, unde îngropase cutia. N-o s-o găsească, și-a spus el, mai ales că

vor da cu ochii de banii câștigați în acea săptămână, un castron alb cu flori galbene, pus la vedere.

A primit lovitura pe umăr și, aproape bucuros că nu-l lovise cu sabia, a lunecat pe zidul cuptorului, un morman mic de haine și carne, din câtă namilă fusese până atunci. Peste curte se risipea fără grabă mirosul morții – de sânge sălbăticit și de mațe care nu știuseră ce e foamea.

2

Dintre toate bunurile sale, pe primul loc rămânea nasul.

În jur zăceau scaune făcute țândări, cioburi de oale și, din loc în loc, se mai zărea talpa îngustă a lui Iorgos, care îi luase totul, chiar și cutia îngropată la măr, cu toți cei 30 de arginți și 4 galbeni, păstrați de generații în familia lor.

Noaptea trecută nu venise doar Iorgos, ci și picătura pe care destinul i-o strecurase în vene, și urmase trezirea dintr-un vis lung, început cu plecarea tatălui său și sfârșit cu banda lui Iorgos, care năvălise ca să-i ia ce mai rămăsese de la ultimul jaf.

Deși lucrurile păreau să meargă spre bine, mai ales după ordinul lui Abdul-Hamid, când Marcu a deschis școala, iar cartierul s-a pus pe petreceri. Poate s-au bucurat prea devreme și-au alergat la Țetine, pârâu firav, așa cum e el, ca să trimită luminile și să se bucure de umbrele albe ale moșilor lor.

Iar acum cartierul e fum, iar în aer plutește mirosul de carne vlahă, arsă ori tăiată de sabie. În curtea de-alături, Marcu zace în nesimțire, fără un ochi.

Sultanul era nebun, zicea Iorgos, iar vlahii, niște nenorociți plini de ifos! Până și brutarul, zicea el, referindu-se

la Veliku, era bun de legat, nu pentru că ar fi făcut ceva, ci în contul tatălui său, dispărut în urmă cu patru decenii, pe vremea lui Levski Turbatul.

Deși nici n-apucase să cunoască prea bine gărgăunii tatălui său, dispărut din Cetinje pe când Veliku nu împlinise nici opt ani. Tot ce știa despre el era din povestite, mai ales de la rudele lor din Plovdiv, care veneau în vizită măcar o dată pe an. Levski era nebun, asta era sigur. Faptele lui fuseseră povestite în multe feluri, încât Veliku se lămurise. Acest Levski, un bulgăroi căpățânos și plin de idei, fluturase prin multe orașe, pe unde-și găsisese adepti, alții ca el, bărbați nepotoliți, pentru care viața cu femeia și copilașii lor nu fusese de ajuns. Acest Levski era responsabil de dispariția tatălui său, bătrânul Bandula, un om înalt și lăbos, ca tot neamul lui, cu un nas pe care Veliku îl moștenise și-l dăduse apoi mai departe fetelor lui și copiilor lor, care avuseseră grijă să-l corconească și să-l păstreze generații la rând. Nasul ăsta, venit cine știe de unde, din frământările unor triburi dispărute demult, avea calitățile lui, dar și defecte imposibil de reparat. Era nasul neamului Bandula, care dusesese multă lume departe, în văile mocirloase ale nemulțumirii. Apăruse pe când Cetinje era doar Țetine, o văgăună înconjurată de stânci, iar vlahii erau niște uriași pe care nimeni nu putea să-i doboare, bărbați tăcuți, cu palme mari, imposibil de ignorat. Dar dacă toate astea erau la vedere, nasul părea aproape normal. Poate ceva mai cărnos, dar atât. În aparență era banal, deși în străfundul lui colcăiau armate întregi, mici *zuli*, diferiți de toți *zuli*, care știau să adune de la mari depărtări nu doar mirosurile, ci și întâmplările legate de ele, istorii moarte de mult, dar care avuseseră tăria de a duce mai departe esența unui